

**THEORETICAL BASES OF STUDY OF TRENDS
FOR DEVELOPMENT OF SOCIAL WORKERS TRAINING
IN UKRAINE**

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ
РОЗВИТКУ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
В УКРАЇНІ**

Savelchuk Irina¹

DOI: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-27-5_44

Abstract. The study for the first time presents an understanding of the problem of updating the training of future social workers in Ukraine in the context of the formation of an innovative educational environment for higher education institutions.

The methodological basis for the study of trends in the formation, improvement, and updating of training of social workers, which is represented by a set of fundamental ideas of general and specific methodology and conceptual foundations of the formation of an innovative educational environment for the training of social workers at universities, is presented. The generalized tendency characteristic of different periods of preparation of social workers and the conditions of their influence on the formation of the innovative educational environment of institutions of university education is revealed.

The purpose of this study was to highlight the preconditions for the development of social workers in Ukraine and to justify the trends of its renewal, taking into account the innovative changes in the field of social work.

A theoretical analysis of the essence of the concept of “trends in the renewal of training of social workers” was carried out, which is understood as the generalized directional development of training, which should be manifested by the innovative nature of the educational and educational process.

¹ Ph.D. of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

The objective (external and internal aspect) and subjective prerequisites (environmental and personal dimension) that focus on the training of social workers in Ukraine are outlined and characterized. The description of objective preconditions that influence the social significance and the success of its introduction in the system of higher education is revealed. It is determined that subjective preconditions characterize the value condition of the profession “social work” for the modern youth who chooses it.

It was found out that the influence of objective and subjective prerequisites for the formation of the system of vocational training of social workers is a certain direction of preparation as a transition of preparation of social workers to a qualitatively “new” state at the stages of its development (formation, improvement, renewal).

The content-methodical features of the directions of the system of preparation of social workers in institutions of higher education are characterized, which is a determining measure influence the nature of the peculiarities of the formation of the educational environment of training (normative, integrative, innovative).

The views of scholars on the analysis of trends in the field of continuous training of social workers are presented in order to effectively follow the experience of the countries of Eastern Europe as a basis for updating the modern system of training in Ukraine. It is established that in Ukraine there is a discovery of strategic opportunities for the use of foreign experience to update the training of social workers.

It is revealed that the problem of updating the preparation of social workers is not sufficiently developed in the area of revealing generalized tendency characteristics. The coverage of the importance of refreshing training by domestic researchers took place in relation to the content, structure of the educational process, or detailed consideration of the forms, methods of education and education. It is proved that the problem of updating training of social workers in the conditions of university education should be considered in the context of the formation of an innovative educational environment of higher education institutions.

The prognostic potential of the study enables the development of the conceptual framework for updating the training of social workers in Ukraine on the development of an innovative educational environment for higher education institutions, in particular universities.

Keywords: objective and subjective preconditions, bias tendencies, renewal of training of social workers, preparation of social workers, future social worker, innovative educational environment, university.

1. Вступ

Актуальність та новизна наукових рішень проблеми. Україна обрала шлях розвитку і реформування соціальної сфери, що базується на відповідності напрямів та технологій соціальної роботи сучасним змінам, які реалізуються завдяки діяльності соціальних працівників. Зміни, які відбуваються в соціально-політичній, соціально-економічній, інформаційно-технологічній, соціально-педагогічній та інших сферах, і пов'язаний з ними динамізм підвищують значення підготовки соціальних працівників у відповідності її організації та науково-методичного забезпечення.

Вивчення закордонного досвіду організації підготовки соціальних працівників (А.Є. Кулікова, О.І. Вітвар, Г.І. Слосанська, Н.О. Микитенко, Н.В. Видишко, Н.М. Собчак, Л.В. Віннікова, О.І. Дуб, Н.М. Гайдук, О.В. Ольхович, О.В. Загайко, Г.В. Лещук та ін.) дозволяє виважено підходити до урахування впливу специфічних тенденцій фахової підготовки на впровадження моделей підготовки соціальних працівників в Україні. Підготовка соціальних працівників за кордоном та в Україні й досі переживає складний етап оновлення і корегування стратегічних і тактичних завдань з урахуванням сучасних та перспективних суспільних вимог до соціальної роботи.

Потреба такого оновлення фахової підготовки соціальних працівників зумовлена, з одного боку, перспективами розвитку в системі освіти та забезпечення розвитку освітнього і наукового простору, які означено в «Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року». А з іншого боку, сучасний стан актуальних проблем розвитку суспільства, що представлено у «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», повинен знайти своє конкретне вирішення через нормативно-законодавче відображення соціальних проблем у різних сферах життєдіяльності суспільства та певних категорій населення. Практика вирішення соціальних проблем принципово потребує проблемно-орієнтованих фахівців соціальної сфери, що зосереджені на активізації соціальної роботи і міждисциплінарної взаємодії, підго-

товлені до альтернативних рішень, розробки та впровадження інновацій соціальної роботи.

Мета дослідження полягає у виокремленні передумов розвитку в Україні підготовки соціальних працівників та обґрунтуванні тенденцій її оновлення з урахуванням інноваційних змін у сфері соціальної роботи.

Завдання дослідження:

1. Окреслити вплив суперечностей на визначення тенденцій розвитку підготовки соціальних працівників в умовах сучасної університетської освіти.

2. Виокремити основні періоди становлення підготовки соціальних працівників в Україні, охарактеризувати особливості кожного періоду та встановити відповідні тенденції.

3. Визначити тенденції оновлення підготовки соціальних працівників з урахуванням інноваційних змін в сфері соціальної роботи.

Основні суперечності, які впливають на визначення особливостей оновлення підготовки фахівців соціальної сфери характеризують складність *методології дослідження*, оскільки потребують переосмислення теоретико-методологічних засад підготовки та методично-технологічних аспектів організації освітнього середовища. Саме тому, визначення й обґрунтування тенденцій становлення, розвитку та оновлення підготовки соціальних працівників, з одного боку, здійснюється у сукупності фундаментальних ідей загальної та конкретної методології, а з іншого, обумовлюється концептуальними засадами формування інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників в університетах.

Логіка і структура цього дослідження визначається специфікою розбудови освітнього процесу, у якому уніфікувалась підготовка соціальних працівників, що слугуватиме базою для узагальнених тенденційних характеристик та їх впливу на подальше успішне оновлення освітнього середовища університетів.

2. Вплив суперечностей на визначення тенденцій розвитку підготовки соціальних працівників

Для усвідомлення проблеми розвитку підготовки соціальних працівників необхідно визначити суперечності для подальшого з'ясування особливостей прояву тенденцій такої підготовки.

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

Першою характерною суперечністю, яка серйозно впливатиме на розвиток підготовки соціальних працівників, є усвідомлення об'єктивної потреби щодо впровадження та здійснення підготовки соціальних працівників у закладах різного профільного підпорядкування і слабка зорієнтованість системи вищої освіти на реальні можливості формування єдиного освітнього простору. Друга суперечність полягає у співвідношенні між посиленням ролі й значення розширення змістових та організаційно-методичних можливостей соціальної освіти та прагненням університетської освіти до збереження «університетських традицій» у реалізації підготовки соціальних працівників. Ще одна, третя суперечність спричинена необхідністю чітких теоретичних орієнтирів практичної соціальної роботи відповідно до вимог реформування соціальної сфери, які посилюють процес оновлення підготовки соціальних працівників і недостатнім практичним використанням специфічності поєднання «традицій» та «інновацій» підготовки, що не допускає інноваційного розвитку й функціонування освітнього середовища.

Зрозуміло, що суперечності визначають перспективи розвитку підготовки соціальних працівників та спрямовують пошук основних шляхів щодо її становлення, удосконалення та оновлення за умов реформування соціальної сфери й модернізації вищої освіти. Стрімке зростання значення соціальної роботи з подолання суспільних проблем і соціально небезпечних явищ, зумовлює потребу узагальнення тенденцій розвитку підготовки соціальних працівників щодо їх впливу на організаційні шляхи реалізації основних напрямів оновлення змісту, форм та методів навчання. Відповідно, узагальнення тенденцій щодо пріоритетних напрямів, з одного боку, дозволить нам у подальшому обґрунтувати теоретичні та організаційно-методичні засади оновлення підготовки соціальних працівників, а з іншого, саме наявність тенденцій, що виступають у формі об'єктивних суперечностей і визначають сучасний стан підготовки соціальних працівників.

У сучасних наукових дослідженнях у площині різних сфер життєдіяльності суспільства, зокрема, державного управління, тенденції визначаються як стійкий напрям розвитку якогось явища або процесу (В.Д. Бакуменко, С.О. Кравченко), з позицій державної освітньої політики, як об'єктивно-суб'єктивні, внутрішньо-зовнішні фактори, що впливають на систему освіти і надають змогу розробляти та формувати освітню політику (Я.В. Мельник). Стосовно підготовки фахівців соціаль-

ної сфери, тенденції у дослідженнях представлені як пріоритетні напрями розвитку професійної освіти, що обумовлені вимогами соціального суспільства і професійної спільноти до професійного становлення особистості фахівця (І.А. Ларіонова), ключові напрями професійної освіти, які забезпечать успішне виконання завдань з формування фахівця з високим рівнем готовності до неперервної освіти (С.П. Архіпова), тенденції розвитку університетської системи освіти, що визначають якісну роботу ВНЗ у напрямі виробництва нових знань та технологій, збереження і відтворення культурної традиції, підготовки професійних кадрів, адаптованих до швидких змін у суспільстві (О.А. Дубасенюк), позитивні тенденції підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників, що забезпечать оновлення методичної системи практичного навчання на основі пошуку й упровадження найбільш ефективних інновацій у процес формування майбутнього фахівця (Л.І. Романовська).

За умови своєрідності тенденцій розвитку підготовки фахівців соціальної сфери, особливо звернемо увагу на зміни, які мають певний характер їх прояву. Так, узагальнення тенденцій підготовки соціальних працівників доцільно здійснювати, дотримуючись особливостей характеру впливу на формування підготовки соціальних працівників [12]: нормативний; інтеграційний; інноваційний. Щодо їх узагальненого або специфічного прояву, то для нас це стає важливим в подальшому при визначенні змін, що відбуваються на певних етапах її розвитку, і які не завжди однозначні (рис. 1).

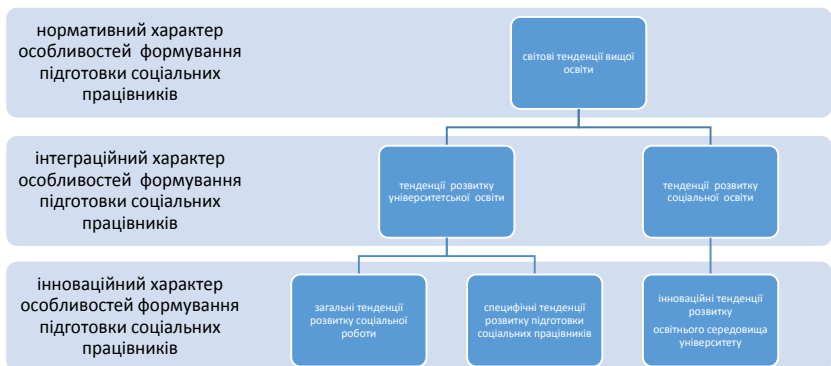

Рис. 1. Тенденції розвитку підготовки соціальних працівників

Якщо здійснювати розрізнення тенденцій, виходячи при цьому з особливостей характеру їх впливу, то виникає необхідність їх схарактеризувати у такій послідовності: світові тенденції вищої школи; тенденції розвитку університетської освіти; тенденції розвитку соціальної освіти; тенденції розвитку соціальної роботи; специфічні тенденції підготовки соціальних працівників; інноваційні тенденції розвитку освітнього середовища університету.

3. Характеристика прояву тенденцій розвитку підготовки соціальних працівників

Світові тенденції вищої освіти виступають визначальним чинником розв'язання суперечностей загальних глобальних та національних проблем, конструктивного пошуку і реалізації трансформаційних змін під впливом суспільних процесів, що значно сприяє вітчизняному розвитку підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. У результаті повинна будуватися така освіта в сфері соціальної роботи, яка здатна забезпечити підготовленість фахівців до функціонування, як у глобальному, так і національному просторі.

Здійснення відповідного перетворення обумовлено світовими тенденціями вищої освіти, що спричинені такими процесами як глобалізація та інформатизація [18, с. 72]. При чому, глобальна освіта відкриває нові можливості перед людиною в адаптації до складного, постійно змінюваного, динамічного, багатого творчими можливостями сучасного освітньо-інформаційного простору [18, с. 24]. Тому, суттєво визначилася *тенденція створення єдиного освітнього простору*, оскільки підвищення конкурентоспроможності та мобільності, компетентності майбутніх фахівців стає можливим за умов модернізаційних змін щодо змісту та організації навчального процесу з урахуванням вітчизняного досвіду вищої школи. Тенденція створення єдиного освітнього простору, безпосередньо обумовлює значення якісних характеристик фахівців, які мають бути сформовані в процесі професійної підготовки у системі вищої освіти.

Варто зазначити, що не тільки глобально-інформаційна спрямованість, але й інші процеси у сфері освіти актуалізують розвиток вищої освіти. Так, на думку В.А. Андрущенка [1] осмислення тенденцій розвитку вищої освіти в Україні виступають пріоритетним стратегічним завданням, що об'єднується у головну змістову лінію її розвитку в

XXI столітті, а саме: фундаменталізація, гуманізація екологізація освіти.

Стосовно освітніх систем країн Європейського Союзу, дослідники С.О. Сисоєва та Т.Є. Кристопчук [14, с. 253-254] зазначають, що викликами XXI століття для них виступають глобальні тенденції розвитку світового освітнього простору: прагнення до демократичної системи освіти (формальна, неформальна, інформальна); розростання ринку освітніх послуг; розширення мережі вищої освіти (університети, інші вищі заклади); зміна соціального складу студентів; пріоритетність фінансування освіти; постійне оновлення освітніх програм ВНЗ; відхід від орієнтації на середнього студента, підвищений інтерес до обдарованого студента та розкриття його здібностей та потенціалу.

Виходячи з аналізу сучасних тенденцій розвитку освітніх систем у різних країнах світу, Д.Г. Курченко та О.В. Мартинюк [6, с. 8] визначають складові ефективної стратегії розвитку національної освітньої системи. На їх думку, детермінантами, що трансформують стратегії освітніх систем виступають *тенденція структурних змін в сфері освіти та тенденція оновлення змісту й організації навчання*. Узагальнено *тенденція змін у сфері освіти* характеризується у наступному [6, с. 62-63]: зміною парадигми освіти, гуманізацією, інтеграцією, поверненням до вітчизняної освіти та культури, універсальність гуманістичних ідей, відкритість вищої освіти, безперервність освіти, диверсифікація та гнучкість вищої освіти.

Відтак, *тенденція інтеграції змісту освіти та її організації* припускає, що під впливом інформаційних й телекомунікаційних технологій, поєднується традиційне навчання з інноваційними формами організації та призводить до розвитку нового освітнього середовища в закладах вищої освіти [6, с. 72]. Саме застосування освітніх технологій та формування освітнього середовища [14] сприяють, процесам в яких відбувається професійний та особистісний саморозвиток майбутніх фахівців.

Важливими ознаками впливу тенденцій вищої освіти на її розвиток [6; 14] виступає актуалізація певних процесів та явищ: академічна мобільність, подвійний диплом, нові професійні освітні стандарти, оновлення змісту навчання, модернізація стратегії та тактики навчально-виховного процесу, вибіркові дисципліни, одержання додаткової спеціальності, посилення творчої та самостійної складової навчання,

демократизація навчання та управління, стимулювання інноваційних форм навчання та виховання тощо.

Отже, світові тенденції розвитку вищої освіти детермінують структурні зміни організації навчання, які створюють умови для реалізації нормативного характеру особливостей організації підготовки майбутніх соціальних працівників, яка переважно здійснюється у вищих навчальних закладах. Тому, ми вважаємо, що особливо важливим її розвитком є забезпечення спеціально організованого процесу в межах діючих норм поєднання фундаментальних знань з практико-орієнтованими, які базуються на загальнолюдських цінностях, і трансформуються, відповідно до сучасних тенденцій вищої школи у спеціально створених умовах певних навчальних закладів.

Тенденції розвитку університетської освіти суттєво впливають на застосування конкурентних переваг стосовно інших закладів вищої освіти, що формується як на основі актуалізації тенденцій вищої освіти, так і через тенденції стимулювання ініціатив та нових підходів до змісту та організації навчання.

Всебічне вивчення динаміки змін університетської освіти (С.Н. Степанова), звернення до історичного досвіду університетської освіти та його переосмислення за сучасних умов (К.Г. Михайлова), прогнозування розвитку університетської освіти з урахуванням європейських тенденцій (Т.А. Жижко), аналіз тенденцій та їх вплив на функціонування університетів у європейських країнах (С.О. Сисоєва, Т.Є. Кристопчук, А.В. Гаврилюк), розвиток університетського освітнього середовища, зокрема у скандинавських країнах (Т.О. Логвиненко), виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти в Україні (Н.О. ерентьева), окреслення концептуальних моделей та тенденцій розвитку університетської педагогічної освіти (О.А. Дубасенюк), трансформація моделей університетської освіти відповідно до домінуючих тенденцій (О.П. Мещанінов) наочно демонструють важливість впливу тенденцій на розвиток університетської освіти.

Щодо університетською освіти, яка має «цілісну, поліфункціональну та полісміслову структуру» [16], знання тенденцій її розвитку дає основу для подальшого її проектування й прогнозування, доцільного оновлення, системного управління [16]. Тому, спираючись на наукові підходи вітчизняних та закордонних досліджень, а саме дослідження щодо виокремлення тенденцій розвитку, оцінення,

встановлення та прояву [21], дозволило Н.О. Терентьєвій визначити наступні тенденції університетської освіти [16]: *трансграничності, політизації, інституціоналізації, зростання показників участі, передбачення потреб суспільства, еволюціонування викладання й навчання, комерціалізації, консолідації, ноосферизації університетської освіти, зростання соціальної відповідальності*. Отже, тенденції розвитку університетської освіти, за переконанням дослідниці, слід досліджувати відповідно до змін в освітній, науковій та культурній сферах діяльності відповідних закладів освіти [16, с. 106].

Специфіка сучасної університетської освіти полягає у здатності до «постійного оновлення освітнього процесу внаслідок застосування освітніх інновацій, що забезпечується організаційно-управлінськими, фінансово-економічними та психолого-педагогічними змінами» [11], що в свою чергу визначає лідерську позицію університетів. Саме тому, *тенденцію лідерства університетів стосовно впровадження спеціальності «Соціальна робота»* у систему вищої освіти займають як класичні, так і педагогічні (або інші галузеві) університети, оскільки наявність потенційних можливостей освітнього середовища сприяє становленню нових напрямів підготовки.

Розуміючи таку логіку виокремлення тенденцій університетської освіти, стає можливим окреслити в контексті підготовки соціальних працівників тенденції освітнього лідерства університетів та зростання потенціалу освітнього середовища університетської освіти.

Вивчення **тенденцій розвитку соціальної освіти** створило можливість визначити деякі особливості її розвитку та поширення, що впливають на цілісність усієї системи підготовки соціальних працівників.

Зрозуміло, що *тенденція зростання значущості феномену соціальної освіти* досить гостро поставила питання його багатоаспектності, яке традиційно пов'язується з проблематикою суспільного розвитку, формуванням соціальної культури, розвитку соціальної просвіти та соціального виховання. На переконання К.С. Шендеровського [19], «соціальна освіта не просто набуває статусу феномену ХХ століття, а перетворюється в інститут з рівноправними до офіційної освіти нормами, функціями, механізмами та інструментами розвитку освітнього спілкування та взаємовідносин». При цьому, завдячуючи взаємодії різних векторів філософії, педагогіки, політики, права та практики, формується соціальна освіта як інститут соціально відповідальної

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

освіти, як інститут фундаментального суспільного діалогу (фундаментом для такого діалогу є: гуманістичні ідеали та цінності; соціальний прогрес; взаємовідповідальність, толерантність та терпимість), як стратегічна складова цільових соціальних програм, як окрема функція в сучасному міжгалузевому інституційному середовищі соціальної сфери тощо [19].

Набуває також й поширення *тенденції ототожнення соціальної освіти з фаховою підготовкою соціальних працівників*, оскільки є наявний «педагогічний потенціал існуючої системи професійної підготовки, що забезпечує розвиток інноваційної освітньої практики відповідно до потреб суспільства» [9, с. 21-22]. У аспекті розуміння «соціальна освіта як професійна підготовка фахівців соціальної сфери, яка включає всі її види: початкову, середню, вищу, післядипломну освіту, а також і курсову підготовку кадрів» [5, с. 11], за переконанням О.Г. Карпенко, дозволяє їй виступати аналогічною до назв інших різновидів професійної освіти (медичної, педагогічної, юридичної тощо). Певна річ, що визнання соціальної освіти як самостійного профільного навчання в системі вищої освіти, без сумніву підвищує статус підготовки соціальних працівників.

Важливим для виокремлення *тенденції до організації соціально-педагогічної підтримки та допомоги різним категоріям населення* є висновки Г.М. Штінової [20] щодо визначення антропологічної складової соціальної освіти. Значущим стає необхідність соціального навчання й виховання дітей та необхідність цілеспрямованої доцільно організованої педагогічної та соціальної допомоги дітям і дорослим, що мають проблеми соціального розвитку. У такому розумінні феномен «соціальна освіта» інтегрується з поняттями «соціальна педагогіка», «соціальна робота» та «підготовка фахівців соціальної сфери».

Цілісність розуміння феномену, на думку дослідниці [20], полягає не тільки в забезпеченні умов підготовки, яка системно орієнтована на потреби соціальної сфери й гнучко реагує на її зміни, але й забезпечує соціальні умови для регулювання взаємозв'язку між суб'єктами і соціальними структурами, тоді як антропологічні умови забезпечують соціальний розвиток кожної людини в індивідуальній соціальній ситуації. Щодо ознак цієї тенденції розвитку соціальної освіти, як зазначає Г.М. Штінова [20] вони мають прояв у змістовності підготовки відповідно до потреб соціальної сфери, її організації (науково орієнтована

або професійно орієнтована) у відповідності зі спеціалізацією та профілем навчального закладу, управлінських засад, що орієнтуються на розвиток колегіальних форм взаємодії й співпраці.

Отже, прояв тенденцій розвитку соціальної освіти відображає інтегративний характер підготовки соціальних працівників, оскільки посилюється змістовність й організація підготовки (інваріативна складова) та проявляється динамічність соціальної практики (варіативна складова).

Загальні тенденції розвитку соціальної роботи в Україні. Разом з їх виокремленням має будуватися не тільки соціальна робота, але й підготовка соціальних працівників відповідно до чітко визначених методологічних засад, орієнтуючись на необхідність впровадження соціальних та освітніх інновацій.

Під впливом трансформаційних суспільних змін в Україні розвиток теорії й практики соціальної роботи відбувається з одночасним становленням підготовки соціальних працівників. Після здобуття незалежності та проголошення України як соціальної держави (Конституція України, ст. 1) виокремлюються *тенденції впливу механізмів реалізації соціальної політики на вирішення певних соціальних проблем та подолання соціально небезпечних явищ*. Розвиток соціальної роботи передбачав реформування системи соціального забезпечення колишнього СРСР та розбудову мережі державних соціальних закладів (суб'єктів соціальної роботи), не беручи до уваги можливості відродження добродійності, механізми взаємодії державних закладів й органів самоврядування з громадськими, благодійними організаціями та волонтерським рухом. Основними шляхами реагування соціальної роботи на соціальну кризу та соціальні проблеми є переосмислення взаємодіючого впливу глобального контексту соціального розвитку та місцевого виміру розв'язання складних життєвих обставин певних категорій клієнтів соціальної роботи, яким надаються соціальні послуги. При цьому, це вплинуло на стихійний характер перенавчання та кваліфікації існуючих кадрових резервів щодо вирішення потреби у підготовці соціальних працівників.

Тенденції професійної ідентифікації соціальної роботи, що відображають поступове прагнення до згуртування суспільства через діяльність об'єктів соціальної структури. Діяльнісний характер практичної соціальної роботи, на початку XXI ст., не викликає

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

серйозних заперечень, оскільки «під терміном «соціальна робота» розглядається вся сукупність специфічної діяльності з творення та відтворення сутнісних сил особистості, яка має певні фізичні або соціальні вади» [2, с. 102-103] Не маючи теоретично виваженого змісту соціальна робота віддзеркалюється у таких поняттях як «соціальний захист», «соціальна допомога», «соціальна підтримка», «соціальний патронаж», «соціальна реабілітація», «соціальні послуги», «соціальне обслуговування» та деякими іншими» [2, с. 102-103]. На думку В.П. Бега та М.П. Лукашевича, у першому випадку, «соціальна робота» збігається з поняттям «соціальна діяльність», оскільки загальним для них є «творення і відтворення людини», а в іншому, відмінним є те, що соціальна робота як професійна діяльність соціального спрямування «формально закріплена за виконавцем і націлена на особу, групу, трудовий колектив» [2]. Підтвердженням того, що чіткого визнання фахової спеціальної освіти та статусу фахівців з соціальної роботи, зокрема у зв'язку з прийняттям Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001) не відбулося, є продовження здійснювати соціальної роботи як на професійних, так і на громадських й волонтерських засадах.

Врахування *тенденції розширення сфери надання соціальних послуг* відобразалося внесенням змін до цього Закону України (2005; 2006; 2009) стосовно розширення об'єктів, суб'єктів, змісту соціальної роботи та впровадження відповідної підготовки фахівців соціальної сфери. Остаточне нормативно-законодавче значення підготовки соціальних працівників закріплено в Законі України «Про соціальні послуги» (2003), в якому визначено соціального працівника як професійно підготовленого фахівця, що має відповідну освіту й необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги. Тим самим значення соціальної роботи зводиться до сфери надання соціальних послуг особам, що перебувають у складних життєвих обставинах і потребують адресної (диференційованої) допомоги та обслуговування, що фактично ототожнює соціальну роботу з соціальним обслуговуванням (надання соціальних послуг) в системі соціального забезпечення.

Взаємозалежність соціальної роботи й реалізації соціально спрямованого сталого розвитку суспільства добробуту проявляється *тенденцією становлення соціальної роботи як суспільного явища.*

Реалії сучасного людського розвитку передбачають «безперервний процес нарощування можливостей людини, який через підвищення її потенціалу та розширення функцій, має забезпечити кожному члену суспільства максимальну реалізацію можливостей в усіх сферах життєдіяльності» [4]. Зрозуміло, що на такий рівень розвитку людського потенціалу, певним чином впливає соціальна робота, яка сприяє створенню умов для вибору щодо розкриття індивідуальних можливостей та їх реалізації в різних сферах життєдіяльності суспільства. Для розуміння співвідношення особистісного та соціального розвитку, варто зазначити той факт, що суспільне значення соціальної роботи постійно корелюється, а її сутність відображається у «Глобальному визначенні соціальної роботи» [23], зміст якого доповнюється (2001), змінюється (2014) та планується до оновлення (2018). Нове глобальне визначення соціальної роботи, на думку Н. Горішної [22], свідчать про вплив глобалізаційних процесів на визначення пріоритетів соціального розвитку щодо розширення завдань та сфер діяльності. Тим самим, закінчилася довготривала та столітня дискусія між практиками та теоретиками соціальної роботи через визначення пріоритетності її завдань: надання допомоги найбільш вразливим категоріям населення чи покращення рівня життя всього суспільства завдяки здійсненню соціальних перетворень, остаточним їх поєднанням, але надаючи перевагу другому підходу [22].

Таким чином, уможливлено потребу реагування соціальної роботи на сучасні виклики суспільства та визначитися як професійна діяльність, і як професійна підготовка, стосовно спрямування на сприяння соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей [23].

Наявний прояв участі Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (IASSW – International Association of Schools of Social Work) та Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW – International Federation of Social Workers) у формуванні глобальної сутності соціальної роботи характеризує *тенденцію розширення впливу міжнародних та європейських професійних об'єднань соціальних працівників на соціальний розвиток суспільства*. Зрозуміло, що це знаходить певне відображення у стандартизації професійної підготовки фахівців соціальної сфери, зокрема у визначенні «Глобальних стандартів підготовки соціальних працівників». Зауважимо, що змінений контекст розуміння

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

соціальної роботи як доцільної діяльності фахівців соціальної сфери з розкриття, активізації та відтворення внутрішніх ресурсів людини, яка стає здатною самостійно вирішувати особистісні проблеми та подолати складні життєві обставини через сприяння соціальної роботи суспільному соціальному розвитку, визнає значимість складових єдиного простору соціальної роботи: практичної діяльності та фахової підготовки.

Специфічні тенденції професійної підготовки соціальних працівників, характеризують зростаючу потребу соціальної сфери у підготовлених фахівцях. *Тенденція соціального запиту професії «соціальний працівник»* спричинила істотний прорив, закладаючи основи формування системи підготовки соціальних працівників. Найдоречніше проектування та різномірне використання моделей фахової підготовки до її організації та змісту.

За переконанням Н.М. Платонові [9, с. 34], підготовка соціальних працівників повинна мати конкретний характер, враховуючи типологію навчальних закладів відповідно до якої за рівнями підготовки визначається й типологія освітніх програм. Формування системи підготовки соціальних працівників в Україні характеризується єдністю і логічним продовженням освітніх ступенів (бакалавр – магістр) науковим (доктор філософії (PhD) – доктор наук). Оскільки підготовка соціальних працівників стала здійснюватися за напрямом «Соціальна робота – 23», до якого увійшли наступні спеціальності: 231 – «Соціальна робота» та 232 – «Соціальне забезпечення» [10], то суттєві зміни відбулися й стосовно визнання наукового статусу соціальної роботи. Визначено самостійний напрям наук («Соціальна робота» – 23 – галузь знань; спеціальність «Соціальна робота – 231) [8] згідно зі зміною шифру галузі науки «13.00.05. – Соціальна педагогіка». Зрозуміло, що таке узгодження напрямів підготовки фахівців соціальної сфери з напрямками здобувачів наукових ступенів, відображають *світові тенденції визнання статусу соціальної роботи як науки та тенденції загальноєвропейського досвіду підготовки в системі вищої освіти*.

Закономірним фактом є виникнення великої кількості практичних моделей підготовки фахівців соціальної сфери в існуючих навчальних закладах України: класичні та педагогічні університети, технічні та економічні університети, вищі навчальні заклади іншого профільного спрямування. Водночас, підготовка соціальних працівників як

ліцензований вид діяльності вищих навчальних закладів, у переважній більшості здійснюється в умовах університетської освіти. Причому характеризується особливостями становлення і розвитку, визначається здатністю до сприйняття інновацій та поєднання міжнародного досвіду з традиціями вітчизняної системи підготовки. За переконанням А.В. Старшинової [15], вивчення та аналіз європейського досвіду підготовки за фахом «Соціальний працівник» сприятиме розвитку необхідної автономії та критичності в майбутній професійній діяльності через вплив *тенденції світоглядної підготовки* та сприятиме максимальній спрямованості на самостійність навчання студентів як прояв *тенденції практичної орієнтації організаційного процесу підготовки*.

Складність вибору пов'язана з тим, що в країнах з найбільшим досвідом організації підготовки соціальних працівників, як вважає О.І. Вітвар [3] професіоналізм майбутніх фахівців досягається під впливом двох основних тенденцій, а саме завдяки *тенденції до диференціації змістовості підготовки* (диференційована модель: США, Англія) та домінування *тенденції до інтегрування змісту* (інтегративна модель: Німеччина, Франція, Австрія та ін. європейські країни). Так, опосередковане включення педагогічного змісту до диференційованої моделі тільки доводить чіткість розмежування підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів, оскільки підготовка здійснюється відповідно до пріоритетів соціальної політики «державного благополуччя», а соціальний працівник орієнтується на розкриття внутрішніх резервів людини та виступає єдиним представником закладів соціальної сфери. Включення педагогічної та соціально-педагогічної складової до інтегрованої моделі підготовки майбутніх соціальних працівників у європейських країнах, спрямовано на формування інтегративних умінь соціальних працівників, що дозволить їм однаково ефективно працювати як в соціальній, так і в соціально-педагогічній сферах. Тим самим доводиться існування впливу *тенденції формування окремої методології соціально-педагогічних явищ*.

На етапі становлення підготовки соціальних працівників в Україні специфічні тенденції її розвитку відображається у певних особливостях. Під впливом інституалізації соціальної роботи як професійної діяльності з початку 90-х років ХХ століття, як зазначає І.М. Мельничук [7, с. 3], проявилась різнопрофільність фахової освіти соціальних працівників; широка варіативність змістового

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

наповнення підготовки студентів у різних вищих навчальних закладах України за наявності Державного галузевого стандарту спеціальності «Соціальна робота»; широка функціональність напрямів діяльності фахівців цього профілю.

Зауважимо, що в закладах університетського типу певним чином поєднуються, на перший погляд, несумісні між собою «традиційні» напрями підготовки фахівців з «інноваційними» напрямками підготовки фахівців соціальної сфери. Причому парадоксальним є те, що саме інноваційність такого напрямку підготовки, яким є соціальна робота, сприяє формуванню інноваційно орієнтованого освітнього середовища університету та призводить до появи якісно оновленого стану результативності навчання.

Інноваційні тенденції розвитку освітнього середовища університету мають орієнтувати сучасну підготовку соціальних працівників на вивчення прогресивних ідей теорії й практики соціальної роботи, педагогічного досвіду активного застосування інноваційних форм і методів навчання та виховання студентської молоді. Стає значущим і цілком доцільним спрямування підготовки соціальних працівників на досягнення відповідності розвитку освітнього середовища університету цим орієнтирам. «Освітнє середовище університету є системою формування нового типу особистості з наданням свободи вибору світоглядних орієнтирів, позицій, ідеалів; є особистісно-орієнтованим, оскільки розвиває потенціальні можливості студентів та сприяє розвитку його професійних якостей; адаптованим до соціальних умов, викликів суспільства; динамічним; детермінує розвиток індивідуального; є толерантним до досягнень минулого та полікультурним» [16].

В умовах університетської освіти підготовка соціальних працівників виступає інноваційною формою підготовки. Вплив соціально-економічних, соціально-політичних та соціокультурних чинників на університетську освіту, усталеність вітчизняних традицій підготовки фахівців в системі вищої освіти, пошук, розробка та впровадження новітніх технологій навчання сприяють інноваційно-педагогічній діяльності закладів вищої освіти. При цьому, управлінська складова доводить важливість такої діяльності [18].

Виокремлення *тенденції поєднання традиційних та інноваційних стратегій розвитку освітнього середовища університету* сприяє створенню й функціонуванню освітнього середовища, в якому опти-

мальне поєднання усіх складових освітнього середовища позитивно впливатиме на розвиток суб'єктів навчання та виховання, їх самореалізацію та самовдосконалення. Освітнє середовище університету, ми вважаємо, може виступати як простір, у якому багатовекторність механізмів взаємодії та комунікацій забезпечує зосередження на поєднанні традиційних та інноваційних засад організації навчання та виховання студентів. Розвиток його інноваційності залежить, перш за все, від зміцнення традиційної освітньої підготовки інноваційним характером науково-дослідної діяльності студентів – майбутніх соціальних працівників та партнерства з соціальними закладами державного та недержавного підпорядкування, що є носіями інноваційного досвіду соціальної роботи.

Тенденція включення волонтерської діяльності та студіювання за певними напрямками майбутньої професійної діяльності до навчально-виховного процесу студентів забезпечує реалізацію різних видів практичної підготовки студентів, участь у соціальних проектах та програмах, співпрацю з державними та громадськими (благодійними) організаціями, наслідком якого є створення умов для прояву соціальної активності студентів, їх ініціативної позиції та лідерського потенціалу.

Поява та участь у нових напрямках волонтерської діяльності детерміновано розвитком освітнього середовища університету щодо підтримки волонтерських ініціатив студентської молоді й їх координації, створення умов для соціального проектування, розробки та реалізації соціальних проектів. Волонтерська діяльність майбутніх соціальних працівників, участь у спільних соціальних проектах та програмах підготовки до корпоративного волонтерства соціально-орієнтованих бізнес-структур виступає як соціально-педагогічна інновація функціонування інноваційного освітнього середовища університету.

Важливу функціональну складову відіграє й створення навчальних студій, що дозволяють поглиблено вивчати певний інноваційний досвід в сфері соціальної роботи. Основними принципами діяльності щодо створення й функціонування студентських навчально-професійних студій можливо визначити [13]: інтегрованість змісту навчальних дисциплін професійного циклу підготовки соціальних працівників зі змістом «навчання діяльністю» у студіях; – інноваційність напрямів діяльності навчально-професійних студій; практико-орієнтованість діяльності студій. Студіювання забезпечує включення

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

студентів у активну соціальну діяльність з підтримки впровадження інноваційних методів та технологій соціальної роботи, оскільки має підвищитися інтерес та мотивація до вивчення певних навчальних тем, розділів дисциплін та бажання займатися окремими напрямками інноваційної діяльності (кейс-менеджмент, проектний менеджмент, соціальна інноватика, корпоративне волонтерство, соціальне лідерство, соціальне підприємництво) та інноваційними методиками й технологіями (супервізія, тренінг-технологія, коуч-технологія, арт-терапія, арт-коучинг).

Тенденція інноватизації середовища підготовки соціальних працівників відображає вплив сучасних вимог підготовки до інноваційної діяльності та результативності підготовки з формування особистості майбутнього фахівця соціальної сфери.

Особливостями такого впливу має бути оновлення методичної системи фахової підготовки соціальних працівників, поєднання традиційних та інноваційних технологій формальної та неформальної освіти. Створення умов для оновлення підготовки соціальних працівників досить суттєво демонструє творчий характер та актуалізацію інноваційного потенціалу суб'єктів навчально-виховного процесу, що є домінуючою особливістю інноваційного освітнього середовища університету.

4. Вплив тенденцій на характер підготовки соціальних працівників

Тенденції підготовки соціальних працівників указують на спрямованість основних шляхів щодо її становлення, розвитку та оновлення за умов реформування соціальної сфери та модернізації вищої освіти. На підставі аналізу практичного досвіду, здійснення комплексного наукового аналізу, ми можемо визначити періоди підготовки, що були визначальними для її становлення та подальшого розвитку.

І період (1999 – 2000 рр.) – становлення нової для України спеціальності «Соціальна робота» за напрямом «Соціологія» та створення організаційних умов для забезпечення підготовки соціальних працівників; започатковано пропедевтичний (за визначенням А.В. Фурмана, М.В. Підгурської [17]) напрям підготовки соціальних працівників; формується *нормативно орієнтована підготовка соціальних працівників* у закладах університетської освіти.

Зрозуміло, що на цьому етапі розвитку суспільних відносин роль інституалізації соціальної роботи, її значення підтверджується як зарубіжною, так і вітчизняною практикою. Ми вважаємо, що вплив загальних тенденцій на інституалізацію соціальної сфери повною мірою забезпечив розвиток цілісної системи підготовки соціальних працівників, у першу чергу, в закладах університетської освіти, з урахуванням вітчизняного досвіду та переосмислення світової й європейської практики підготовки соціальних працівників.

Проблема цілеспрямованої організації нормативно орієнтованої підготовки соціальних працівників у закладах університетської освіти визначалася відповідністю цілей і змісту підготовки загальним освітнім тенденціям, тенденціям практичної соціальної роботи, що мали стратегічне значення цього періоду для становлення *діяльничої спрямованості* функцій процесу підготовки фахівців соціальної сфери.

II період (2001 – 2009 рр.) – удосконалення підготовки фахівців спеціальності «Соціальна робота», що здійснювалося за напрямом «Соціальне забезпечення»; створення організаційно-методичних умов відповідності підготовки соціальних працівників рівням європейської освітньої системи зі збереженням структури вітчизняної системи професійної освіти «молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст – магістр»; формується інтегративно орієнтована підготовки соціальних працівників.

Проблема організації інтегративно орієнтованої підготовки соціальних працівників у закладах університетської освіти визначалася відповідністю цілей і змісту підготовки соціокультурним тенденціям розвитку суспільства та особистості, тенденціям якісних змін в системі освіти, що мають значення для становлення *особистісної спрямованості* функцій процесу підготовки. Завдяки системній інтеграції складових підготовки (теоретична, практична, науково-дослідна, соціокультурна) забезпечується максимальне практичне застосування теоретичних, емпіричних і методологічних знань майбутніми фахівцями соціальної сфери.

III період (2010 р. – по теперішній час) – оновлення підготовки соціальних працівників, що здійснюється за напрямом «Соціальне забезпечення», який змінено у 2015 р. на галузь знань «Соціальна робота»; створення організаційно-методичних умов підготовки відповідно до проблематики соціальної роботи, методологічних досліджень соціаль-

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

ної роботи як науки, інноваційної педагогіки та соціальної інноватики; формується *інноваційно орієнтована підготовка соціальних працівників*. Розуміння впливу тенденцій на становлення підготовки соціальних працівників, дозволяє нам визначити інноваційно орієнтовану підготовки як складну (міждисциплінарну) систему, сутність якої полягає у пріоритетності інноваційного характеру якісних змін змісту, організаційних форм навчально-виховного процесу, технологій, навчально-методичного забезпечення, результату підготовки [24].

Ми вважаємо, що проблема організації інноваційно орієнтованої підготовки соціальних працівників відповідно до тенденцій реформування соціальної сфери та модернізації вищої освіти, повинна для здійснення оновлення змісту, форм та методів навчально-виховного процесу мати *інноваційну спрямованість* функцій процесу підготовки шляхом поєднання традиційних та інноваційних засобів для її реалізації. Саме така спрямованість дозволить актуалізувати можливості освітнього середовища інноваційно орієнтованої підготовки соціальних працівників.

Тому, нами було здійснено спробу охарактеризувати вплив тенденцій на характер (нормативний, інтегративний, інноваційний) підготовки соціальних працівників відповідно до періодів її формування (*див. табл. 1*).

Підготовка соціальних працівників як соціально-педагогічного явище в контексті її формування характеризується певними особливостями, які якісно відрізняються один від одного:

- по-перше, через визначення емпіричних основ підготовки соціальних працівників та нормативного характеру змісту підготовки, що відповідає потребам соціальної сфери та ринку праці для отримання фахівця певної кваліфікації;
- по-друге, через визначення теоретичних засад підготовки соціальних працівників і інтегративного характеру змісту підготовки, що спрямовані на набуття фахівцем необхідних компетентностей, конкурентоспроможності та професійної мобільності;
- по-третє, через визначення актуальних проблем підготовки соціальних працівників і розв'язання протиріч, що відображають інноваційні освітні тенденції та характер їх впливу на підготовку соціальних працівників, що актуалізує інноваційний потенціал суб'єктів навчально-виховного процесу.

Таблиця 1

Вплив тенденцій на характер підготовки соціальних працівників

Періоди становлення	2	3	4
1991 - 2000 Нормативно орієнтована підготовка соціальних працівників	<ul style="list-style-type: none"> Глобалізація соціальних проблем та гостріша соціально небезпечних явищ; Реформування системи соціального забезпечення, що залишилася від України у складі СРСР; Інституціалізація державних соціальних закладів, недержавних громадських (благодійних) організацій Неузгодженість дій між суб'єктами соціальної роботи Відродження волонтерського руху, благодійності та соціальної педагогіки; Суб'єктивний вимір соціальних проблем та соціально небезпечних явищ 	<p><i>Становлення соціальної роботи як суспільного явища;</i></p> <p><i>Розбудова мережі соціальних закладів та суб'єктів соціальної роботи;</i></p> <p><i>Формування окремої методології соціально-педагогічних явищ;</i></p> <p><i>Соціальний запит професії «соціальний працівник»</i></p> <p><i>Лідерство університетів з впровадження спеціальності «Соціальна робота»</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Стихийний характер підготовки соціальних працівників; Створення різних освітніх моделей підготовки соціальних працівників в університетах; Орієнтування на наявний світовий досвід соціальної роботи та здійснення підготовки фахівців; Ціннісно-смыслова орієнтованість підготовки
2001-2009 Інтеративно орієнтована підготовка соціальних працівників	<ul style="list-style-type: none"> Глобалізація гуманітарного простору та євроінтеграція освітнього простору університетів; Впровадження ринку соціальних послуг та їх стандартизація; Розробка стандартів соціальної роботи з певними категоріями клієнтів Удосконалення форм та методів соціальної роботи з урахування світового та європейських досвідів; 	<p><i>Створення єдиного освітнього простору;</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Масовість підготовки соціальних працівників; Розробка стандартів професійної підготовки соціальних працівників; Активізація форм та методів підготовки соціальних працівників

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4
<p>2001-2009 Інтерактивно орієнтована підготовка соціальних працівників</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Суб'єктний статус фахівців соціальної сфери 	<p><i>Інтеграція змісту, методів і організаційних форм фахової підготовки</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Стимулювання соціальної активності, ініціативності, прояву освітньо-фахового потенціалу
<p>2010- до теперішнього часу</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Розширення професійних функцій соціальних працівників відповідно до збільшення напрямів соціальної роботи • Вдосконалення стандартизації надання соціальних послуг • Зміцнення взаємозв'язку теорії та практики щодо розв'язання актуальних проблем соціальної роботи; • Посилення вимог до якості надання соціальних послуг; • Впровадження управління соціальними послугами (кейс-менеджмент) та інституту супервізорства; • Масовість впровадження інноваційних методик та технологій соціальної роботи з органами місцевого самоврядування; • Посилення ролі корпоративного волонтерства та соціального підприємництва; • Заклучення місцевих громад і локального «соціального капіталу» до професійної взаємодії у вирішенні соціальних проблем • Суб'єктивний досвід щодо реалізації власних можливостей або обмежень 	<p><i>Інноватизація середовища підготовки соціальних працівників</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Зосередження на посиленні інноваційних ознак підготовки • Актуалізація потенціалу середовища підготовки соціальних працівників; • Співпраця між суб'єктами соціальної роботи та суб'єктами навчання • Інноваційна парадигма розвитку університетської освіти • Інтерактивні практики викладання соціальної роботи • Партнерство в межах освітнього інноваційного середовища університету • Стимулювання соціальної лідерства, прояву інноваційного потенціалу майбутніх фахівців
<p>Інноваційно орієнтована підготовка соціальних працівників</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Посилення вимог до якості надання соціальних послуг; • Впровадження управління соціальними послугами (кейс-менеджмент) та інституту супервізорства; • Масовість впровадження інноваційних методик та технологій соціальної роботи з органами місцевого самоврядування; • Посилення ролі корпоративного волонтерства та соціального підприємництва; • Заклучення місцевих громад і локального «соціального капіталу» до професійної взаємодії у вирішенні соціальних проблем • Суб'єктивний досвід щодо реалізації власних можливостей або обмежень 	<p><i>Посилення традиційних та інноваційних стратегій розвитку освітнього середовища університету.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Інноваційна парадигма розвитку університетської освіти • Інтерактивні практики викладання соціальної роботи • Партнерство в межах освітнього інноваційного середовища університету • Стимулювання соціальної лідерства, прояву інноваційного потенціалу майбутніх фахівців
<p>Інноваційно орієнтована підготовка соціальних працівників</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Посилення вимог до якості надання соціальних послуг; • Впровадження управління соціальними послугами (кейс-менеджмент) та інституту супервізорства; • Масовість впровадження інноваційних методик та технологій соціальної роботи з органами місцевого самоврядування; • Посилення ролі корпоративного волонтерства та соціального підприємництва; • Заклучення місцевих громад і локального «соціального капіталу» до професійної взаємодії у вирішенні соціальних проблем • Суб'єктивний досвід щодо реалізації власних можливостей або обмежень 	<p><i>Включення волонтерської діяльності та студіювання до навчально-виховного процесу студентів•</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Інноваційна парадигма розвитку університетської освіти • Інтерактивні практики викладання соціальної роботи • Партнерство в межах освітнього інноваційного середовища університету • Стимулювання соціальної лідерства, прояву інноваційного потенціалу майбутніх фахівців

5. Висновки

Осмислення проблеми оновлення підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні у контексті формування інноваційного освітнього середовища закладів вищої освіти має характеризуватися низкою суперечностей, які зумовлено тенденціями і визначають особливості її спрямування. Оскільки існує залежність між суспільними вимогами до організації підготовки та створенням умов й вибору стратегій розвитку і досягнення результатів, тоді й відбувається реалізація «нових» механізмів її здійснення на кожному з етапів формування підготовки фахівців соціальної сфери.

Розвиток підготовки соціальних працівників, ми розуміємо, як процес постійного оновлення усіх складових, який детерміновано передумовами та тенденціями впливу на пошук шляхів їх ефективного спрямування.

Охарактеризовано змістово-методичні особливості напрямів системи підготовки соціальних працівників у закладах вищої школи, які визначальною мірою впливають на характер особливостей формування освітнього середовища підготовки (нормативний, інтегративний, інноваційний).

Виявлено узагальнену тенденційну характеристику різних періодів підготовки соціальних працівників та умови їх впливу на формування інноваційного освітнього середовища закладів університетської освіти. Здійснено теоретичний аналіз сутності поняття «тенденції оновлення підготовки соціальних працівників», під яким розуміємо узагальнений спрямований розвиток підготовки, що повинен проявлятися інноваційним характером освітнього та виховного процесу.

Представлено погляди науковців щодо аналізу тенденцій у сфері неперервної підготовки соціальних працівників з метою ефективності наслідування досвіду європейських країн як базису оновлення сучасної системи підготовки в Україні. Установлено, що в Україні спостерігається виявлення стратегічних можливостей щодо застосування зарубіжного досвіду для оновлення підготовки соціальних працівників.

З'ясовано, що проблема оновлення підготовки соціальних працівників є недостатньо розробленою у площині виявлення узагальнених тенденційних характеристик. Висвітлення важливості оновлення підготовки вітчизняними дослідниками відбувалося стосовно змісту, структури навчального процесу, або детального розгляду форм,

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

методів навчання й виховання. Доведено, що проблему оновлення підготовки соціальних працівників в умовах університетської освіти потрібно розглядати в контексті формування інноваційного освітнього середовища закладів вищої освіти.

Прогностичний потенціал дослідження уможливило розроблення концептуальних засад оновлення підготовки соціальних працівників в Україні щодо розвитку інноваційного освітнього середовища вищих навчальних закладів, зокрема університетів. Тому, перехід існуючої системи підготовки соціальних працівників у якісно новий стан потребує реалізації певних завдань відповідно до світових, європейських і національних тенденцій соціальної роботи та фахової підготовки соціальних працівників. Серед перспектив подальшого дослідження нами визначено:

- переосмислення теорії та практики соціальної роботи як механізму позитивних змін у суспільстві;
- спрямованість програм підготовки на відповідність соціально-економічним, соціально-політичним і соціокультурним тенденціям та перспективам розвитку соціальної роботи;
- стрімке оновлення системи знань через перегляд змісту, форм та методів навчання соціальної роботи;
- створення умов для належного функціонування освітнього інноваційного середовища;
- сприяння вибору форм та методів підвищення кваліфікації викладачів дисциплін соціального спрямування.

Можливість усунення невідповідності підготовки соціальних працівників стосовно реагування на зміни в соціальній роботі, які призводять до розширення професійних функцій соціальних працівників, актуалізації їх потенціалу щодо впровадження інновацій в сферу надання соціальних послуг, оптимізації діяльності з розв'язання існуючих соціальних проблем та прогнозування можливих соціальних наслідків, може забезпечити якісне оновлення підготовки.

Ми вважаємо, що оновлення підготовки соціальних працівників повинно знайти відображення у інноваційній спрямованості усіх її складових, що є позитивним стосовно розширення й поглиблення змісту та його елементів, застосування поєднання традиційних й інноваційних методів та форм організації навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення, створення умов для реалізації інноваційного

потенціалу суб'єктів навчального процесу. Отже, на оновлення підготовки в закладах університетської освіти вагомим є вплив інноваційних тенденцій розвитку освітнього середовища, оскільки повинен призвести результати підготовки соціальних працівників у відповідність до вимог професійної діяльності, що дозволить нам розв'язати проблему створення й успішного функціонування інноваційного освітнього середовища в конкретних закладах вищої освіти.

Список літератури:

1. Андрущенко В.А. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11-17.
2. Бех В.П. Соціальна робота і формування громадянського суспільства: монографія / В.П. Бех, М.П. Лукашевич, М.В. Туленков; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – 599 с.
3. Витвар О.И. Историко-педагогические предпосылки и современные тенденции профессионального развития социальных педагогов и социальных работников / О.И. Витвар // Вестник ВятГГУ. – 2013. – № 2-3. – С. 42-46.
4. Власюк О.С. Людський розвиток в Україні: чинники та проблеми / О.С. Власюк, Л.Д. Яценко // Стратегічні пріоритети. 2016. – № 1 (38). – С. 43-54.
5. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: Монографія. – Дрогобич: Коло, 2007. – 374 с.
6. Курченко Д.Г., Мартинюк О.В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: Монографія. – К.: ІПК ДСЗУ, 2001. – 321 с.
7. Мельничук І.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / І.М. Мельничук. – Тернопіль: Тернопіль. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, 2011. – 42 с.
8. Наказ МОН України від 06.11.2015 № 1151 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266» [Електронний ресурс] // <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-01-18/4636/nmo-1151.pdf>
9. Платонова Н.М. Основы педагогического менеджмента в социальном образовании: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.08 / Санкт-Петербургский государственный университет. – Санкт-Петербург, 2001. – 391 с.
10. Постанова КМУ «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 року № 266. [Електронний ресурс] // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p>.
11. Присвітла О.В. Інноваційна парадигма розвитку університетської освіти у контексті формування високоякісної економіки / О.В. Присвітла //

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 9-1. Частина 2., 2014. – С. 26-31.

12. Савельчук І.Б. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Випуск № 1(83). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 117-122.

13. Савельчук І.Б. Соціально-педагогічне середовище навчально-професійних студій як чинник формування інноваційного потенціалу майбутніх соціальних працівників / І.Б. Савельчук // Освітнологічний дискурс, 2015. – № 1 (9). – С. 204-214. [Електронний ресурс] // <http://oaji.net/articles/2016/2923-1456739181.pdf>

14. Сисоєва С.О., Кристочук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник / С.О. Сисоєва, Т.Є. Кристочук; Київський університет імені Бориса Грінченка. – Рівне : Овід, 2012. – 352 с. :

15. Старшинова А.В. Тенденции образования в области социальной работы: изучая европейский опыт / А.В. Старшинова // Журнал исследований социальной политики. – 2004. – № 3. – Том 2. – С. 363-376.

16. Терентьева Н.О. Тенденції розвитку університетської освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : дис. на здобуття наук. ступ. док. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія / Н.О. Терентьева; Національна академія педагогічних наук України; Інститут вищої освіти. – Київ, 2016. – 567 с.

17. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи / А.В. Фурман, М.В. Підгурська. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 174 с.

18. Шарата Н. Г. Теорія і методика управління інноваційно-педагогічною діяльністю у вищих навчальних закладах: дис. на здобуття наук. ступ. док. пед. наук : 13.00.06 – теорія і методика управління освітою / Н.Г. Шарата; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Старобільськ, 2016. – 596 с.

19. Шендеровський К.С. Соціальна освіта та соціальні комунікації: Тексти лекцій. – К.: Київ. нац. ун-т; Ін-т журналістики, 2011. – 206 с.

20. Штинова Г.Н. Теоретико-методологические основы социального образования: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.08 / Московский государственный социальный университет. – Москва, 2001. – 352 с.

21. Egetenmeyer, R., & Strauch, A. (2008). What's new in Europe? Recent Trends in Adult and Continuing Education. Report, 31(2), p. 9–17.

22. Horishna, Nadia (2017). Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи та підготовки соціальних працівників, *Social Work and Education*, Vol. 4, No. 2., pp. 8-22.

23. International Federation of Social Workers. (2014). Global Definition of Social Work. [online]. Доступно: <https://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>

24. Savelchuk I.B. Innovative training of social workers as a scientific problem / I.B. Savelchuk // *Social Education*. – Vilnius: Lithuanian University of Educational Sciences, 2013. – Nr.4 (36). – P. 27-34.

References:

1. Andruschenko V.A. (2001) Osnovni tendenciji rozvytku vyšchoji osvity Ukrajiny na rubeži stolit' (Sproba prohnostyčného analizu) [Main tendencies of the development of higher education of Ukraine at the turn of the century (An attempt of prognostic analysis)]. *Higher education of Ukraine*, no 1, pp. 11-17.
2. Bex V.P., Lukaševyč M.P., Tulenkov M.V. (2008) *Social'na robota i formuvannja hromadjans'koho suspil'stva: monohrafija* [Social work and the formation of civil society: a monograph]. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University. (in Ukrainian)
3. Vitvar O.I. (2013) Istoriko-pedagogicheskie predposylki i sovremennye tendentsii professional'nogo razvitiya sotsial'nykh pedagogov i sotsial'nykh rabotnikov [Historical and pedagogical prerequisites and modern trends in the professional development of social educators and social workers]. *Bulletin of VŷatGU*, no 2-3, pp. 42-46.
4. Vlasjuk O.S., Jacenko L.D. (2016) Ljuds'kyj rozvytok v Ukrajinі: čynnuky ta problemy [Human development in Ukraine: factors and problems]. *Strategic priorities*, vol. 1, no. 38, pp. 43-54.
5. Karpenko O.H. (2007) *Profesijna pidhotovka social'nyx pracivnykiv v umovax universytets'koi osvity: naukovy-metodyčnyj ta orhanizacijno-technolohičnyj aspekt: Monohrafija*. [Professional training of social workers in the conditions of university education: scientific-methodical and organizational-technological aspects: Monograph]. Drohobych: Kolo. (in Ukrainian)
6. Kurčenko D.H., Martynjuk O.V. (2001) *Stratehiji rozvytku osvity v krajinah svitu: Monohrafija*. [Strategies for the development of educational systems of countries of the world: Monograph]. Kyiv: IPK DSZU. (in Ukrainian)
7. Mel'nyčuk I.M. (2011) *Teorija i metodyka profesijnoji pidhotovky majbutnix social'nyx pracivnykiv zasobamy interaktyvnyx tehnoloхий u vyščyx navčal'nyx zakladax* [Theory and methodology of professional training of future social workers by means of interactive technologies in higher educational institutions]. (PhD Thesis), Ternopil: Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk.
8. Ministry of Education and Science of Ukraine (2015) *Nakaz "Pro osoblyvosti zaprovadžennja pereliku haluzej znan' i special'nostej, za jakyky zdijsnjujet'sja pidhotovka zdobuvačiv vyšchoji osvity"* [Order "On the peculiarities of the introduction of the list of branches of knowledge and specialties, which are training applicants for higher education"]. Retrieved from // <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-01-18/4636/nmo-1151.pdf> (accessed 30 January 2016).
9. Platonova N.M. (2001) *Osnovy pedagogičeskogo menedzhmenta v sotsial'nom obrazovanii* [Basics of pedagogical management in social education] (PhD Thesis), St. Petersburg: St. Petersburg State University.
10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015) *Postanova "Pro zatverdžennja pereliku haluzej znan' i special'nostej, za jakyky zdijsnjujet'sja pidhotovka zdobuvačiv vyšchoji osvity"* [Resolution "On Approval of the List of Fields of Knowledge and Specialties under which Higher Education Students are Prepared"] Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>. (accessed 10 January 2016).
11. Prysvitla O.V. (2014) Innovacijna paradyhma rozvytku universytets'koi osvity u konteksti formuvannja vysokokakisnoji ekonomiky [Innovative paradigm of university education development in the context of high-quality economy formation] *Scientific Bulletin of Kherson State University*. Series: Economic Sciences, vol. 9-1, no. 2, pp. 26-31.

Theoretical bases of study of trends for development of social workers...

12. Savel'čuk I.B. (2016) Pidhotovka social'nyx pracivnykiv za sučasnyx umov: innovacijni tendenciji [Training of social workers in modern conditions: innovative trends] *Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Pedagogical sciences*, vol. 1, no. 83, pp. 117-122.

13. Savel'čuk I.B. (2015) Social'no-pedahohične seredovyšče navčal'no-profesijnix studij jak čynnnyk formuvannja innovacijnoho potencialu majbutnix social'nyx pracivnykiv [Socio-pedagogical environment of educational-professional studies as a factor of formation of innovative potential of future social workers] *Educational discourse*, no. 1 (9), pp. 204-214. Retrieved from <http://oaji.net/articles/2016/2923-1456739181.pdf> (accessed 30 April 2017).

14. Sysojeva S.O., Krystopčuk T.Je. (2012) *Osvitni systemy krajin Jevropejs'koho Sojuzu: zahal'na xarakterystyka : navčal'nyj posibnyk* [Educational systems of the countries of the European Union: general characteristics: textbook] Rivne: Ovid (in Ukrainian).

15. Starshinova A.V. (2004) Tendentsii obrazovaniya v oblasti sotsial'noy raboty: izuchaya evropejskij opyt [Tendencies of education in the field of social work: studying the European experience] *Journal of Social Policy Studies*, vol. 2, no. 3, pp. 363-376.

16. Terent'jeva N.O. *Tendenciji rozvytku universytets'koji osvity v Ukrajinii (druha polovyna XX – počatok XXI stolittja)* [Trends in the development of university education in Ukraine (second half of the XX – beginning of the XXI century)] (PhD Thesis), Kyiv: National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; Institute of Higher Education.

17. Furman A.V., Pidhurs'ka M.V.(2014) *Istorija social'noji roboty* [History of social work], Ternopil: TNEU. (in Ukrainian)

18. Šarata N. H. (2016) *Teorija i metodyka upravlinnja innovacijno-pedahohičnoju dijnal'nistju u vyščyx navčal'nyx zakladax* [Theory and methodology of innovation and pedagogical activity management in higher educational establishments], (PhD Thesis), Starobilsk: DZ “Luhans'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Ševčenka”.

19. Šenderovs'kyj K.S.(2011) *Social'na osvita ta social'ni komunikaciji: Teksty lekcij* [Social Education and Social Communications: Text of lectures], Kyiv: Kyjiv's'kyj nacional'nyj universytet; Instytut žurnalistyky (in Ukrainian)

20. Shtinova G.N. (2001) *Teoretiko-metodologicheskie osnovy sotsial'nogo obrazovaniya* [Theoretical and methodological bases of social education], (PhD Thesis), Moscow: Moskovskij gosudarstvennyy sotsial'nyy universitet.

21. Egetenmeyer, R., & Strauch, A. (2008). What's new in Europe? Recent Trends in Adult and Continuing Education. *Report*, vol. 31 (2), pp. 9–17.

22. Horishna, Nadia (2017). Contemporary trends in the development of social work and training of social workers. *Social Work and Education*, vol. 4, no. 2., pp. 8-22.

23. International Federation of Social Workers. (2014). *Global Definition of Social Work*. [online]. Retrieved from <https://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>

24. Savelchuk I.B. (2013) Innovative training of social workers as a scientific problem / I.B. Savelchuk // *Social Education*. – Vilnius: Lithuanian University of Educational Sciences, no.4 (36), pp. 27-34.